

Blended education in the process of modern education: needs and opportunities

Dilfuza YUNUSOVA¹, Hikmatullo KHALDAROV², Ilkhom NAZAROV³

Tashkent State Pedagogical University

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2021

Received in revised form

20 August 2021

Accepted 25 September 2021

Available online

25 October 2021

ABSTRACT

The article analyzes the potential and possibilities of the mixed learning method as a didactic means of implementing the transition from the traditional learning model to an integrated one with the involvement of electronic media and resources. The problems that hinder the effective and rapid integration of electronic educational environments are identified, and some strategic initiatives are proposed to solve them.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Keywords:

blended learning,
information technologies,
e-learning,
informatization of
education.

Замонавий таълим жараёнида аралаш таълим: эҳтиёж ва имкониятлар

АННОТАЦИЯ

Мақолада анъанавий таълим моделидан электрон мұхит ва ресурсларни жалб қылувчи интеграциялашган таълим моделига ўтишни амалга оширишнинг дидактик воситаси сифатида аралаш таълим усулиниң имкониятлари таҳлил қилинган. Электрон таълим мұхитининг самарали ва тезкор интеграциясига түсқинлик қылувчи муаммолар аниқланды ва уларни бартараф этиш учун баъзи стратегик ташаббуслар таклиф этилди.

Калит сўзлар:

аралаш таълим,
ахборот технологиялари,
электрон таълим,
таълимни
ахборотлаштириш.

¹ D.P.S., professor, Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan.

² Associate professor, Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan.

³ Senior lecturer, Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan.

Смешанное образование в процессе современного образования: потребности и возможности

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:
смешанное обучение,
информационные
технологии,
электронное обучение,
информатизация
образования.

В статье анализируется потенциал и возможности метода смешанного обучения как дидактического средства реализации перехода с традиционной модели обучения на интегрированную с привлечением электронных сред и ресурсов. Выявляются проблемы, препятствующие эффективной и быстрой интеграции электронных образовательных сред, и предлагаются некоторые стратегические инициативы по их решению.

Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириши Концепцияси таълим соҳасидаги янги ислоҳотлар учун дебоча вазифасини бажариб бермоқда. Концепция мазмуни мамлакатимиз олий таълим тизимини ислоҳ қилишнинг устувор йўналишларини акс эттиради. Унда таълим сифатини ошириш, рақамли технологиилар ва таълим платформаларини жорий этиш, ёшларни илмий фаолиятга жалб қилиш, инновацион структураларни шакллантириш, илмий тадқиқотлар натижаларини тижоратлаштириш, халқаро эътирофга эришиш ҳамда бошқа қўплаб аниқ йўналишлар белгилаб берилган. Буларнинг барчаси таълим жараёнини янги сифат босқичига кўтариш учун хизмат қиласи.

Таълим фаолиятини ривожлантиришнинг замонавий босқичи анъанавий таълим ёндашувларининг шакллари ва усулларини қучайтиришга имкон берувчи ахборот-коммуникация технологияларининг устунлиги билан белгиланади. Ҳозирги кунда кўп сонли инсонлар минимал вақт юқотиш билан таълим олишга интилишмоқда, чунки ҳаёт суръати одатий кундузги таълимга кам вақт ажратишга мажбур қилмоқда.

Замонавий давлат таълим стандарти “таълим оловчи” ўқитувчининг таъсир обьекти таълим кўринишидан, “таълим оловчи” субъект ҳисобланувчи таълим фаолиятига ўтишга қаратилган бўлиб, бу ерда таълим оловчи ташкилотчи, ходим ёки ёрдамчи вазифаларини бажаради. Таълим жараёнини ташкил этиш тамойиллари аста-секинлик билан ўзгариб, динамик шахсийлаштирилган таълимни қуришга шароит яратилмоқда [1].

Ўзбекистон республикасининг таълим тўғрисида қонунининг 16-моддасида масофавий таълим ўқув режалари ва ўқув дастурларига мувофиқ таълим оловчилар томонидан зарур билим, малака ва кўникмаларни ахборот-коммуникация технологияларидан ҳамда Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланган ҳолда масофадан туриб таълим олишга қаратилган деб ёзиб қўйилган.

“Таълим дастурларини амалга оширишда, электрон таълим ва масофавий ўқитиш технологиялари таълимнинг турли шаклларида қўлланилиши мумкин”.

Электрон таълим остида – маълумотлар базаси мазмунини қўллаш орқали таълим фаолиятини ташкил этиш, таълим дастурларини амалга оширишда фойдаланадиган ахборотлар, ушбу ахборотларни қайта ишлашда фойдаланадиган ахборот технологиялари, техник воситалар, шунингдек ахборотларни алоқа каналлари орқали узатишни таъминлайдиган ахборот-телекоммуникация тармоқлари, таълим оловчилар ва педагог ходимлар орасидаги ўзаро алоқалар

тушунилади. **Масофавий ўқитиш технологиялари** остида эса ахборот ва телекоммуникация тармоқлари ёрдамида, ўқитувчи ва таълим оловчиларнинг ўзаро алоқаларини амалга оширувчи билвосита (масофавий) таълим технологиялари тушунилади [4].

Замонавий таълим технологияларидан бири бу “аудиториялардаги таълим тизими”, электрон таълим ва масофадан ўқитиш технологияларини бирлаштириш контсепциясига асосланган **аралаш таълим (blended learning)** ҳисобланади.

Ушбу таълимнинг асосий афзалликлари қуйидагилардан иборат:

- таълим эҳтиёжи таълим оловчини қондириши ва кутилган натижаларга олиб келишини режалаштириш ва тушуниш;
- таълимни бошқарувчи самарали воситалар билан таъминлаш;
- анъанавий таълим ўз афзаллигини юқотмасдан, таълимга ажратиладиган вақт ва молиявий харажатларни камайтириши;
- таълим ва технология бир-бирини бойитиши ва ўзаро тўлдириши;
- таълим оловчилар ўзаро ҳамда ўқитувчи билан фаол ижтимоий таъсирда бўлиши;
- машғулотларни ўтказиш вақт ва жойни танламаслиги;
- таълим жараёнидаги дидактик ёндашувларнинг хилма -хиллиги;
- самарали ўқув-услубий воситаларни қўллаш орқали таълим сифатини ошириш;
- таълим траекториясининг мосланувчанлиги ва бошқалар.

Кўриб турганимиздек, аралаш таълимни амалга ошириш давлат таълим стандарти талабларига тўлиқ жавоб беради, яъни уни қўллаш мумкин ва албатта қўллаш лозим.

Аралаш таълимнинг асосий таърифлари:

1. **Аралаш таълим** – бу таълим оловчиларнинг ҳеч бўлмаганда қисман электрон-онлайн форматида ўқиши ва шу билан бирга вақт, курс ва таълим тезлигини назорат қилиш элементлари мавжуд бўлган расмий ўқув дастури; қисман машғулотлар аудиториялардан ташқарида амалга оширилади. Ушбу таълимда интеграциялашган таълим тажрибасини таъминлаш учун турли усуллар қўлланилади (Staker/Horn).

2. **Аралаш таълим** – бу режалаштирилган ва педагогик аҳамиятга эга бўлган электрон ва анъанавий таълимнинг интеграцияси (Sloan Consortium).

3. **Аралаш таълим** – бу турли хил ресурсларни, хусусан, анъанавий ўқув машғулотлар ва электрон таълим элементларини бирлаштирадиган таълим усули (МасМиллан Дистионарий) [5, 6, 7, 8].

Анъанавий ва электрон таълим усуллари ва технологияларини қўллаш, бир вақтнинг ўзида ушбу таълим шакллари афзалликларидан фойдаланиш имконини беради. Анъанавий таълим элементлари таълим оловчиларни мотивацияси учун хизмат қилиб, таълим оловчи ва ўқитувчиларнинг бевосита шахсий мулоқотларига асосланади.

E-Learning технологиялари турли имкониятлар ва сўровлар билан таълим оловчилар учун вақт ва жойдан ташқари мултимедиали контентни тақдим этади. Онлайн ва оффлайн таълим элементларининг комбинацияси таълимни самарали, иқтисодий қулай қилиш имконини беради ва таълим жараёнини интерактив, шахсга йўналтирилган ва манфаатдор томонлар учун мослашувчанлигини таъминлайди.

Албатта, масофавий ва электрон таълим технологияларидан самарасиз фойдаланишнинг бир қанча сабаблари мавжуд:

- таълимни бошқаришнинг самарали воситаларининг йўқлиги;
- таълим мазмунини ривожлантириш учун маблағ етишмаслиги;
- масофавий ўқитиш технологиялари соҳасида ўқитувчиларнинг етишмаслиги;
- таълимнинг ўзига хос хусусиятлари;
- замонавий ўқув қуролларининг етишмаслиги;
- таълим дастурларининг реал ҳаётдан кечикиши ва бошқалар.

Шуни ҳам таъкидлаш керакки, Интернет технологиялари асосидаги таълим “замонавий таълим олиш кўринишидир”. Бугунги кунда таълимда янги технологияларни қўллашнинг баъзи камчиликлари кузатилиб турилиши табиий ҳолдир.

Аралаш таълим моделида курсларни босқичма-босқич лойиҳалаш имкони мавжуд, бу модель тўлиқ интерактив ва мултимедиали курсларга муҳтож эмас. Таълим жараёнида аралаш таълим усулини қўллаш бир қатор вазифаларни ҳал қилишга имкон беради:

1. Таълим оловчилар учун:

- таълим оловчиларнинг индивидуал таълим эҳтиёжларини ва ўқув материалларини ўзлаштириш суръатини ҳисобга олган ҳолда, таълимнинг мавжудлиги ва мослашувчанлигини ошириш орқали уларнинг таълим олиш имкониятларини кенгайтириш;
- кўп сонли фанлар танлови, уларнинг ривожланиш даражаси ва ўқув фаолиятини ташкил этиш усуллари билан индивидуал ўқув режаларни амалга ошириш;
- таълим жараёнини шахсийлаштириш: таълим оловчининг таълим мақсадини, унга эришиш йўлларини, таълим эҳтиёжини, манфаатини ва қобилиятларни инобатга олган ҳолда мустақил равишда белгилайди;
- баҳолаш тартиби ва натижаларнинг максимал объективлиги;
- таълим оловчиларнинг субъектив позициясини: мустақиллик, ижтимоий фаоллик, когнитив фаолиятини шакллантиришни рафбатлантириш;
- ўқув материалларини ўзлаштиришдаги қийинчиликларни ҳамда билимлардаги бўшлиқларни бартараф этиш учун ўқитувчининг шахсий маслаҳатларини олиш.

2. Ўқитувчилар учун:

- педагог кадрларнинг малакасини ошириш;
- янги авлод давлат таълим стандартларини жорий этишга қаратилган малакавий компетенцияларни эгаллаш;
- янги таълим натижаларига эришиш мақсадида педагогик фаолият самардорлигини ошириш;
- педагогик жараёнда назорат ва коммуникациянинг янги турларидан фойдаланиш;
- юқори мотивли таълим оловчилар билан сифатли ишлашни ташкил этиш;

3. ўқитувчининг услубини ўзгартириш: билимларни узатишда таълим оловчи билан интерактив мулоқотга киришиш.

Ўқув жараёнини ташкил этишга:

- педагогик фаолият самарадорлик даражасини ошириш орқали маблағни тежаш имконияти;

– кўп тармоқли ўқитиши ташкил этиш орқали таълим олувчиларнинг қўшимча контингентини жалб қилиш;

– педагог кадрлар етишмаслиги муаммосини ҳал қилиш;

– бошқа таълим ва маданий эҳтиёжларни рўёбга чиқариш учун вақтни тежаш мақсадида ўқув фаолиятини кучайтириш.

Аралаш таълимни ташкил этишга мисоллар: *электрон курслар, муайян лойиҳалар устида ишлаш, электрон китоблар, мобиль таълим, подкастлар, кундузги курслар, ўйинлар ва симуляцияларни ўрганиш ва бошқалар*.

Асос сифатида танланиши мумкин бўлган аралаш таълимнинг типик моделлари мавжуд:

1. **«Face-to-Face Driver» модели:** ўқув дастурининг катта қисми ўқитувчилар билан бевосита алоқада бўлган ҳолда таълим муассасасида ўрганилади; электрон таълим эса асосий дастурга қўшимча равишда ишлатилади.

2. **Ротация модели (Rotation Model)** - бу курс ёки ўқув мавзусини ўрганиш доирасида бир йўналишдан бошқасига ўтиш (талабалар алмашинуви) мавжуд бўлган моделдир.

3. **Flex модели (мослашувчан модель):** электрон таълимдан самарали фойдаланиш; ўқитувчиларни онлайн, офлайн ва кундузги таълим кўринишларида қўллаб-қувватлашни таъминлаш; индивидуал жадвалнинг мавжудлиги; кичик гурухларда ишлаш; гурух лойиҳаларини ва индивидуал таълимни ташкил этиш;

4. **Self-blend модели (таълим менюси модели):** бир ёки бир нечта электрон таълим курсларини тўлиқ онлайн ўрганиш; бир вақтнинг ўзида турли муассасаларда ўқитиши ташкил этиш.

5. **Бойитилган виртуал таълим модели (виртуал бойитилган модель):** таълим муассасасининг иш модели; таълим муассасасига ихтиёрий қатнашиш; кундузги ва масофавий машғулотлар ўтказиш комбинацияси.

Ҳар бир модель аралаш таълим технологиясининг уч компонентидан бирининг устунлиги билан ажралиб туради:

1. Таълим жараёни иштирокчиларининг бевосита шахсий ўзаро таъсири.

2. Компьютер-телекоммуникация технологиялари ва электрон ахборот-таълим ресурслари воситасида интерактив ҳамкорлик.

3. Ўзини-ўзи бошқариш ва тарбиялаш.

Бундай таълимда таълим олувчилар тингловчи, ўқитувчи-тъютор, деканат ходимлари эса – ўқув жараёнининг ташкилотчилари бўлишади.

Ўқитувчининг фаолияти юқори технологияли ахборот-таълим мұхитида таълим олувчиларнинг кундузги ва масофавий таълим фаолиятини мувофиқлаштириш, индивидуал таълим траекторияларини қуриш, ахборот-таълим ресурсларидан фойдаланган ҳолда турли фаолият турларини ташкил этиш, электрон таълим мазмунини танлаб олишдан иборат.

Аралаш таълим шароитида ўқитувчи таълим олувчининг ривожланиши ва ўқув материалларининг ўзлаштириш суръати, видеоконференция, форум, чат ва бошқа ахборот-таълим шароитлари орқали тескари алоқани таъминлайди. Бундан ташқари, ўқитувчи доимий тарзда таълим жараёнининг мониторингини олиб боради ва таълим олувчи фаолияти натижаларини ҳар томонлама таҳлил қиласи, тармоқ фаолияти маълумотларини, тест назорат ишларининг сифатини, у ёки бу топшириқларни бажаришдаги уринишлар сонини ва қўшимча таълим ресурсларига мурожаатларни текшириш орқали ҳар бир таълим фаолияти устидан комплекс таҳлил амалга оширади [2].

Хорижий тадқиқотларда анъанавий ёндашув teacher-centered (*ўқитувчига қаратилган*) деб аталади. Бундай ёндашувда ўқитувчи ўқув жараёнининг бошқарувчисига айланади. Аralаш таълим моделида эса ёндашув student-centered (*талабага йўналтирилган*) талабалар томонига ўзгаради. Анъанавий таълимда таълим оловчи ўқитилади, аралаш таълимда эса унга ёрдам берилади. Таълим жараёнининг иштирокчиси – Active Student (*фаол талаба*) ўқув жараёнини мослаштириши ва ўқув вақтини мустақил равишда режалаштириши мумкин. Таълим оловчининг мустақил ишлари ўқув материалларни онлайн ўзлаштириш, чат ва форумларда ишлаш, электрон почта орқали мулоқот қилиш, онлайн тестлардан ўтишлардан иборат бўлади.

E-mail, чат, форум таълим оловчиларнинг ахборот-коммуникация воситалари ёрдамида ишлаши ва уларнинг ўзаро мулоқотларини амалга оширувчи асосий элементлар ҳисобланади. Бу элементларнинг шахсий мулоқотдан асосий фарқи асинхрон, анонимлик эффиқти, "жонли" мулоқотнинг йўқлиги, катта аудиториянинг мавжудлиги билан гавдаланади.

Аралаш таълим моделининг асосий элементлари:

1. *Маъруза машғулотлари*: маъруза материаллари тақдимот ва/ёки онлайн курс шаклида тузилади.

2. *Семинар машғулоти* (face-to-face sessions): ушбу кўринишдаги машғулотлар маърузалар билан бирлаштирилиши мумкин. Фаннинг муҳим хусусиятлари ва мавзуларини муҳокама қилиш, шунингдек кўникмаларни амалда қўллаш назарда тутилади.

3. *Фанларнинг ўқув материаллари* (дарсликлар ва ўқув қўлланмалар): материаллар босма ва электрон кўринишда тақдим этилади ва турли мултимедиали иловалар қўлланиши мумкин.

4. Ўқитувчи ва талабалар орасидаги онлайн-мулоқот.

5. *Шахсий ва гуруҳ онлайн-лойиҳалари* (collaboration): Интернетда ишлаш кўникмаларини ривожлантириш, турли манбалардан олинган маълумотларни таҳдил қилиш, гуруҳ билан ишлаш, вазифаларни тақсимлаш ва ишни бажариш учун жавобгарликни ҳис қилиш.

6. *Виртуаль аудитория*: талабаларни турли хил Интернет-коммуникация воситалари ёрдамида ўқитувчи билан мулоқоти.

7. Аудио-видео маърузалар, тақдимотлар ва симуляциялар.

Онлайн машғулотлар учун муайян материалларни мустақил ўзлаштириш ёки вазифаларни мустақил бажариш зарурдир. У "савол-жавоб" схемасига кўра ёки маълум мавзуни муҳокама қилиш орқали ўтказилиши мумкин. Аралаш таълимда топшириқларни бажариш муддати белгиланади. Онлайн дарс уч босқичга бўлинади: иш "олдин", иш "давомида", иш "кейин".

Таълим оловчи ва ўқитувчининг ҳамкорлигини ташкил этиш учун ижтимоий тармоқлар, контент, викилар ва блоглар каби Web 2.0 ҳамкорлик воситалари ишлатилади. Таълим оловчиларнинг академик иш фаолиятини баҳолаш онлайн, ҳамда аудиторияда амалга оширилиши мумкин.

Хуроса: Аралаш таълим анъанавий ва интерактив таълимнинг афзалликларини ўзида бирлаштирган истиқболли таълим тизимиdir. Бизнинг фикримизча, таълимнинг ушбу шаклини ривожлантириш бутун таълим соҳасини модернизация қилишининг асосий йўналишларидан бирига айланиши мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РҮЙХАТИ:

1. Орешкина А.К. Теоретические основы развития образовательного пространства системы непрерывного образования в контексте его социальных измерений // Инновационные образовательные технологии. – 2014. – №2 (38). С. 4–7.
2. Нагаева И.А. Моделирование процесса преподавания в виртуальном образовательном пространстве вуза // Сетевой научно-практический журнал «Перспективы науки и образования» – № 4. – 2013. – С. 79–92.
3. Нагаева И.А. Сетевое обучение: становление и перспективы развития // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. Ч.: ЧИППКРО, №3. – 2013. – С. 31–37.
4. Россия федерациясининг 29 12 2012 йилдаги таълим тўғрисидаги № 273 қонуни // СПС Гарант.
5. Larry Bielawski David Metcalf Blended eLearning: Integrating Knowledge, Performance, Support, and Online Learning, 2003 by HRD Press, Inc.
6. Means B., Toyama Y., Murphy R., Bakia M., & Jones K. (2010, September). Evaluation of EvidenceBased Practices in Online Learning: A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies.
7. Mijares Illiana. Blended learning: Are we getting the best from both worlds? Literature Review for EDST. URL: <http://elk.library.ubc.ca/bitstream/handle/2429/44087/EDST561-LRfinal-1.doc.docx?Sequence=one>.
8. Richards Griff. Athabasca University. Learning Analitics: On the Way to Smart Education. URL: http://distant.ioso.ru/seminar_2012/conf.htm.